

Den röda smörjan i fabriken

Berättelse

Det är år 1817. Jöns Jacob Berzelius är på en fabrik vid Gripsholm. Fabriken gör syra.

I fabriken finns ett problem. En röd smörja samlas på botten. Arbetarna är rädda för den. De tror att den är giftig. Därför vill de inte använda en viss sten i fabriken.

Berzelius vill veta vad den röda smörjan är. Han tar lite av den. Sedan bränner han den.

Nu händer något konstigt. Det luktar starkt. Det luktar som pepparrot! Berzelius blir nyfiken. Det här är inte gift, tänker han.

Berzelius åker hem till Stockholm. Där gör han fler prov. Han arbetar noga. Till slut förstår han: det är ett helt nytt grundämne!

Han ger det ett namn. Han kallar det selen, efter månen. I dag står det "Se" i kemiboken.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
en fabrik	ett stort hus där man tillverkar saker
syra	Stark syra kan bränna huden.
en smörja	en blöt och kladdig massa
giftig	farlig att äta eller andas in
en sten	hård bit från marken (här: en malm)
att bränna	att låta något brinna i eld
att lukta	att kännas i näsan
pepparrot	en grönsak med stark, skarp lukt
ett grundämne	ett ämne som inte går att dela i mindre delar
månen	den lyser på himlen på natten

Läsförståelsefrågor

1. Var är Berzelius i berättelsen?
 1. i en skola
 2. i en fabrik
 3. på ett sjukhus
2. Vad samlas på botten i fabriken?
 1. en röd smörja
 2. rent vatten
 3. vit snö
3. Vad gör Berzelius med den röda smörjan?
 1. äter den
 2. bränner den
 3. kastar den
4. Vad luktar smörjan när den brinner?
 1. blommor
 2. pepparrot
 3. fisk
5. Vad heter det nya grundämnet? Vad är det uppkallat efter? Skriv kort.

Facit

1. **b)** i en fabrik.
2. **a)** en röd smörja.
3. **b)** bränner den.
4. **b)** pepparrot.
5. **Selen. Det är uppkallat efter månen.**

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

På B-nivå räcker det att eleven hittar enkel information i texten. Texten är i presens. Tema: nyfikenhet och att undersöka något. Prata gärna om hur olika saker luktar, och om vad man gör när man inte förstår något.

Diskussionsfrågor

- Vad gör du när du ser något du inte förstår?

- Vilka starka lukter känner du till? Vad luktar gott och vad luktar illa?
- **Skriv (3 meningar):** Skriv om en gång då du var nyfiken på något.

Källor och faktagranskning

- Wikipedia (svenska): Jöns Jacob Berzelius – https://sv.wikipedia.org/wiki/Jöns_Jacob_Berzelius
- Wikipedia (engelska): Jöns Jacob Berzelius – https://en.wikipedia.org/wiki/Jöns_Jacob_Berzelius
- Encyclopaedia Britannica: Jöns Jacob Berzelius – <https://www.britannica.com/biography/Jons-Jacob-Berzelius>
- Nationalencyklopedin: Jacob Berzelius – <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/jacob-berzelius>
- Svenskt biografiskt lexikon: Jöns Jacob Berzelius – <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=18122>

Faktagranskad i juni 2026. Jöns Jacob Berzelius föddes 20 augusti 1779 i Väversunda i Östergötland och dog 7 augusti 1848 i Stockholm. Han var läkare och kemist, blev professor vid Karolinska institutet 1807 och ständig sekreterare i Kungliga Vetenskapsakademien 1819–1848. Han upptäckte grundämnena cerium, selen, kisel (silicium) och torium, införde det moderna systemet med kemiska bokstavsbezeichnungar (t.ex. O, H, Fe), beräknade atomvikter och myntade begreppen katalys och isomeri. Han adlades 1818 och blev friherre 1835. Bilden är ett porträtt från 1826 (Public Domain) via Wikimedia Commons.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.